

BEG U SRCE TAME

(Damir Karakaš: *Proslava*, Naklada OceanMore, Zagreb, 2019)

Postoji nekoliko jasnih stilsko-tematsko-motivskih odrednica koje su prisutne u skoro svim romanima i kratkim pričama Damira Karakaša – oslanjanje na sopstveno iskustvo, njegovo nadograđivanje fiktivnim segmentima, preplitanje svog i tuđeg ugla posmatranja sveta, neprekidna reinterpetacija rodnog kraja, povratak u ratnu prošlost, tematizacija ruralne svakodnevice, zapitanost nad utemeljenošću urbanog predela, nemogućnost razumevanja ljudi iz sopstvene porodice, emigracija, itd. – ali je jedna od tih odrednica postala najevidentnija u njegovom prethodnom delu, višestruko nagrađivanom romanu *Sjećanje šume*. Položaj koji je ovaj autor izgradio u kanonu najpre hrvatske a potom i regionalne književnosti dopušta mu ne da piše *šta god* poželi – jer bi u tom slučaju njegov rad s vremenom prešao u manir i počeo da manifestuje manjak kvaliteta – već da piše *kako god* želi, i da smelo i slobodno progovara o stvarima i temama koje promišlja. Upravo se ta sloboda pisanja vidi i u njegovom novom naslovu, romanu *Proslava*.

Iako sastavljen od četiri celine – „Kuća“, „Psi“, „Proslava“ i „Otac“ – ovaj rukopis se ne može smatrati zbirkom pripovedaka, pa čak ni zbirkom ulančanih pripovedaka. U pitanju je definitivno roman: fragmentaran, ali ipak roman, čije se kockice slažu svakim novim poglavljem, te čija se radnja, i pre kraja, sklapa u koherentnu celinu u kojoj čitalac razume piščevu nameru i pristup. Ovakav fragmentaran postupak primenjen je i u prethodnim Karakaševim ostvarenjima, ali se postavlja pitanje zašto se on ovde odlučuje za baš takvo oblikovanje teksta. Sa jedne strane, u pitanju je odmak od ranijih dela, naročito od prethodnog romana koji je izveden u formi tridesetak kratkih poglavlja od po nekoliko stranica, a da se i sada odlučio za takvo odvajanje delova teksta, autor bi stvorio nepotrebnu konfuziju kod čitalaca. Uz to, on jasno odvaja četiri krucijalna događaja iz života svog protagoniste Mije, centralne ličnosti dela koju prati u dečjim, adolescentskim, mladičkim i odraslim avanturama, ahronološki se krećući po njegovoj biografiji i dodajući neophodne detalje koji čitaocima pomažu u razumevanju. Najzad, svestan da je priča koju pokušava da predstavi istovremeno i koherentna i nekoherentna, Karakaš se zaustavlja na pola puta između fragmenta i obimnih poglavlja, razbijajući narativ u meri koja je sasvim dovoljna za lako razumevanje i prohodnost kroz tekst. Njegove četiri celine se, bez sumnje, mogu čitati ili štampati kao zasebni pripovedni tekstovi, ali se tek zajedničkim čitanjem uviđaju autoreferencijalne i intertekstualne veze na kojima pisac insistira, kao i aluzije na prethodne i naredne segmente romana kojima on dobija potpunije značenje. Ovo, narav-

no, nije prvo delo takve fluidne prirode, ali jeste odličan primer prepuštanja aktivne uloge samim čitaocima: umesto da im nametne određeni ključ čitanja i razumevanja dela koji bi eliminisao sve ostale moguće opcije, autor im prepušta da sami odrede žanr, formu i pristup čitanju *Proslave*. Tako se stvara izvesno poverenje između pisca i čitalaca, što svakako utiče na recepciju dela, ali i bolja fokusiranost na detalje koji vežu zasebne fragmente u veću celinu. No, ovakav odnos Karakaša i publike ne zadržava se samo u ovom aspektu, već se, skoro zaverenički, obrazuje i na tematskom i sadržinskom planu, i to neprestanim odlaganjem vrhunaca sve četiri celine romana, i njihovih krajeva do kojih se zapravo nikako na dolazi.

Naime, roman u četiri skice mapira pomenutog protagonistu, birajući četiri presudna događaja njegovog života – beg od neprijatelja po završetku Drugog svetskog rata i povratak kući; ostavljanje potencijalno opasnog psa u šumi; put na proslavu proglašenja Nezavisne Države Hrvatske; posmatranje nastupajuće smrti dede kog otac nosi u šumu da ne bi umro u kući – koji otkrivaju suštinu njegovog lika, karaktera, pogleda na svet, odnosa u njegovoj porodici, stava prema okolini, društvu, politici i ideologiji. Ali, umesto da se odluči za hronološko pripovedanje bogato detaljima koji će čitaocima dočarati sve nivoje Mijine ličnosti, autor se odlučuje za drugačiji pristup. Hemingvejevski sažeto i usredsređeno na detalj, on pokušava da predstavi što više u što manje reči, neretko ostajući nedorečen, ali takođe tražeći od čitalaca da sami povezuju niti. Kao da im baca kockice ne otkrivajući im način na koji one treba da se slože, Karakaš čitaocima daje sasvim dovoljno za razumevanje dela na osnovnom planu, ali ih i podstiče da se aktivno uključe u promišljanje svih onih nedorečenih slojeva narativa. On aludira na određene završetke poglavlja, intrigira čitaoce, podjaruje im maštu i zahteva od njih više od običnog čitanja, nudeći zauzvrat mnogo toga, ali ne i konkretne krajeve datih segmenata. U prvom se tako ne vide implikacije Mijinog bega i povratka, u drugom se ne opisuju posledice smrti životinje na psihi dečaka, treći segment prećutkuje proslavu iz naslova romana, dok poslednji ne opisuje posledice neobičnog rituala kojem dečak prisustvuje. Čitaoci ipak dobijaju dovoljno materijala da mogu sami da zaključie, ili makar pretpostave, šta se desilo sa junacima nakon što autor naglo prekida pripovedanje, a u tom postupku im pomažu i ostala poglavlja – Mijino gorštaštvo iz prvog segmenta delimično je posledica očevog karaktera koji se otkriva u četvrtom, a delimično tragičnih događaja iz drugog, dok se razlog njegovog posleratnog skrivanja i pozicije u ratu objašnjava ideološkim okvirom ustaške proslave na koju ide u trećem delu romana. Karakaš oprezno sklapa delove svog teksta, i lako je primetiti montažerski postupak koji koristi ne bi li čitaoce nagnao da se nakon čitanja vrate na početak, ili makar na početak jednog od poglavlja – najjasnije su veze između prvog i trećeg, te drugog i četvrtog, pa to može biti postupak za koji bi se mogli odlučiti – i ponovo potraže suptilne veze koje otkrivaju njegove autorske namere. Kako je u pitanju delo sličnog obima kao i prethodno – u hrvatskom izdanju ono ima nešto manje od 120 stranica – ponovno vraćanje na početak ne predstavlja čitalački napor, a svakim novim čitanjem se otkrivaju novi slojevi teksta.

Broj tih slojeva je iznenađujuće visok, ali je i to jedan od razloga zašto čitaoci mogu lako da pronađu individualni ugao čitanja. Ukoliko se odluče za tradicionalniji pristup, biće u mogućnosti da isprate krucijalne tačke svakodnevice protagoniste i njegove porodice, odnosno tri generacije ličkih seljaka koji teško žive i muče se na svakom koraku. Ako se pak usredsrede na ideološki aspekt dela, mogu da analiziraju pojavu fašističkih i ustaških pokreta na teritoriji Like, načine na koje se oni odnose kako prema običnom narodu tako i prema svojim neistomišljenicima. Takođe, može se posmatrati i politička pozadina romana i događaji koji su započeti u međuratnom periodu, a koji kasnije eskaliraju i dovode do katastrofalnih posledica ne samo u periodu između 1941. i 1945. godine već i pola veka kasnije. Naravno, moguće je uvideti i stav vlasti i više klase koja u tom periodu uspostavlja nove aršine u svim upravnim jedinicama, od grada do sela, i u narodu budi nelagodu, nerazumevanje i otpor. Najzad, odnos prema politici i ideologiji može se posmatrati i iz suprotnog ugla, iz ugla porodice kao osnovne jedinice društva, i načine na koje se ona menja u periodu od nekoliko decenija na istom prostoru. Svaki od ovih uglova čitanja nameće *Proslavu* kao manje ili više intrigantno, izazovno i provokativno delo koje se kritički jednako snažno obrušava na različite ideologije i stavove koji su neretko u suprotstavljenom odnosu, ali se u Karakaševom pripovedanju iz Mijine vizure čitaju kao jednako pogrešni i u neskladu sa onim što predstavljaju obični ljudi, i što predstavlja priroda. Upravo se priroda i, još konkretnije, šuma, kao prostor slobode i spokoja, ističe kao protivteža svim negativnim odlikama društva, i stoga je to ne samo prostor koji okružuje protagonistu, već i prostor gde se on oseća najkomotnije. On se u šumi sakriva od sigurne smrti, u šumi ostavlja one koji su nepoželjni ili na samrti, kroz šumu hoda na putu ka gradu, i u šumi posmatra svoju buduću suprugu i divi se njenoj lepoti. Taj ruralni predeo, toliko različit od svega što je čovek stvorio, opisan je delimično utopijski u romanu *Sjećanje šume*, ali ovde se taj stav konkretizuje i postaje dominantan. Samo je šuma konstanta u romanu, a njegova hronotopska neodređenost – jedina prostorna koordinata je neimenovani grad G., dok se vremenske odrednice mogu naslutiti na osnovu pomenute proslave u aprilu 1941. i perioda završetka rata – dodatno pojačava prisustvo i značaj šumskog predela u generacijama ljudi koji žive u njegovoj blizini i pojačava univerzalnost dela, dok prostor Like, sada možda i najjače, raste u Karakaševu ličnu Joknapatofu.

Uz tek nekoliko intervencija, i dodatnog prećutkivanja pojedinih detalja, čitaoci ne bi mogli da budu apsolutno sigurni gde i kada se odvija radnja ovog romana. To je najprimetnije na njegovom početku i u slici odmetnika koji se u šumi krije od neprijatelja, što je slika koja je na ovim prostorima bila jednako aktuelna na početku, sredinom i na kraju XX veka. Ipak, autor se ne odlučuje za neimenovanu i apstraktnu priču o bilo kojim junacima u bilo kom vremenu i na bilo kom prostoru, već usmerava svoje pripovedanje na Liku i Ličane pre, tokom i nakon Drugog svetskog rata. Ovim on odlazi dalje u prošlost od svojih ranijih romana, ali se drži sličnog tematsko-motivskog okvira i poetičkog pristupa. Kao što je roman *Sjećanje šume* mogao uslovno da se čita kao *prequel* romana *Sjajno mjesto za nesreću* i *Blue moon*, tako i ovaj roman postaje okvir za otkrivanje određenih junaka i odnosa o

kojima je Damir Karakaš već pisao. Mijo je tek jedan u nizu ličkih gorštaka koji liči na očeve protagonista pomenutih romana, a politički, ideološki i ratni izbori koje prave on i njegova generacija dovode do emigracije, bunta ili nerazumevanja kojima su protkani raniji naslovi ovog pisca. *Proslava* je u isto vreme u vezi sa njima – naročito sa romanom *Sjećanje šume* koji zatvara slična slika bega u šumu koja otvara ovaj roman – ali je i na izvestan način odvojena od njih, kao da gradi temelje za jedan novi krak opusa ovog pisca, što će se, naravno, videti tek u njegovim budućim ostvarenjima. Karakaš svakim narednim delom redukuje radnju koju opisuje, konkretizuje pripovedanje, usavršava stil i čini ga preciznijim, ali njegove knjige ne deluju isprazno i lišeno suštine – naprotiv, autor postaje sve slobodniji u izrazu i sve manje se obazire na komentare i neargumentovane kritike koje pristižu od srpskih, hrvatskih, bosanskih, a naročito ličkih čitalaca, i otuda dopušta sebi da piše šta, kada, kako i koliko želi. A to je privilegija vrlo malog broja pisaca. Stoga je svaki njihov novi naslov – a i ovaj će se, sada u izdanju *Book-e*, pojaviti uskoro kod nas – prilika koja raduje.